

Antonio Spadaro, *Cybertheology. Thinking Christianity in the Era of the Internet*, Bronx, New York, Fordham University Press, 2014, 160 str.

Ana Thea Filipović
ana.filipovic1@zg.htnet.hr

Nenad Palac
nenad.palac1@gmail.com

Talijanski isusovac Antonio Spadaro, glavni urednik revije *La Civiltà Cattolica* i gost predavač na Papinskom sveučilištu Gregoriana, koji je široj katoličkoj i društvenoj javnosti postao poznat kao autor prvog velikog razgovora s papom Franjom (intervju je objavljen u istom časopisu 19. rujna 2013.) u ovoj knjizi promišlja o odnosu vjere, teologije i Crkve prema digitalnoj kulturi. Budući da internet mijenja način na koji mislimo, osjećamo i djelujemo, postavlja se pitanje kako te promjene utječu na razumijevanje kršćanske vjere, teološko promišljanje i život Crkve. Spadaro je jedan od prvih katoličkih teologa koji se u svojim člancima i knjigama (*Connessioni: Nuove forme della cultura al tempo di Internet*, Bologna, Pardes, 2006., *Web 2.0: Reti di relazione*, Rim, Paoline, 2010. te knjizi koju predstavljamo, a koja u talijanskom izvorniku glasi *Cyber-teologia: Pensare il cristianesimo al tempo della rete*, Milano, Vita e Pensiero, 2012.) ozbiljnije suočava s navedenom problematikom.

Knjiga *Cybertheology* nastala je kao plod autorovih promišljanja u povodu jednog predavanja o odnosu vjere i interneta koje je trebao održati Uredu Talijanske biskupske konferencije za društvene komunikacije. Imajući u vidu taj auditorij Spadaro se pita: »Mijenja li internet način na koji razmišljamo, živimo i govorimo o Bogu, vjeri i teologiji?« (IX). Posljedično tome, promišlja i progovara prvenstveno s teološkog gledišta o novim odnosima koji su nastali razvojem digitalnog doba te o fenomenu novih medija. Pritom ga poglavito zaokuplja misao kako je internet utjecao na razumijevanje Crkve i crkvenog zajedništva te na način kako se u teologiji i Crkvi misli i govori o temeljnim teološkim pojmovima kao što su objava, milost, liturgija, sakramenti.

Svoje traganje za odgovorima autor započinje analizom temeljnih crkvenih dokumenata koji govore o sredstvima društvenog priopćavanja. U uvodu knji-

ge poseban naglasak stavlja na izjave, pisma i dokumente papa Ivana Pavla II. i Benedikta XVI. koji su vodili Crkvu u vrijeme pojačanog razvitka digitalne kulture. Autor zaključuje da je Crkva uvijek koristila sredstva društvene komunikacije kao instrumente za naviještanje evanđelja. Zadaća je Crkve, prema autoru međutim, pratiti čovjeka na svim njegovim životnim putovima te biti prisutna na onim mjestima gdje on boravi. Za Crkvu u digitalnom dobu to znači potrebu za njezinom aktivnom nazočnošću na internetu. Riječ je ne samo o služenju internetom, nego o razumijevanju interneta u Božjem nacrtu, ne kao sredstva koje se upotrebljava, nego kao prostora koji se nastanjuje. Spadaro je sam vrlo aktivan stanovnik interneta. Piše blog pod nazivom »Cyberteologia«, ima istoimenu stranicu na Facebooku, korisnički račun na Twitteru (@antoni-ospadaro), uređuje digitalne novine »The Cyber Theology Daily«.

U prvom poglavlju knjige autor polazi od konstatacije kako se svaki novi ljudski napredak predstavlja kao revolucionarno otkriće, kao početak novog doba. Izum kotača, željeznice, telegrafa, interneta izraz je osnovne čovjekove želje za komunikacijom i povezivanjem koja se izražava kroz nove tehnologije. Iako pojedinci koji nisu »digitalni domoroci« (engl. *digital natives*) gledaju nove tehnologije s nepovjerenjem, autor ih poziva da pokušaju uočiti bogatstvo koje one pružaju u svakodnevnom životu, radu i učenju. Internet je neizbrisivo ušao u naše živote, utjecao i utječe na svakodnevni rad i komunikaciju. Autor ističe kako nema smisla žaliti za prošlim vremenima kao »boljim« kada internet, »pametni telefoni«, tableti i slično nisu postojali, već se treba prema svojim mogućnostima uključiti da ne ostanemo samo pasivni promatrači.

Unatoč svim pozitivnim aspektima novih tehnologija, autor primjećuje i negativne posljedice koje su one donijele u živote mladih: povećan osjećaj izoliranosti, nedostatak susreta »licem u lice«, nemogućnost »isključivanja« (engl. *logout*) iz digitalnog svijeta itd. Iako je čovjek stvorio tehnologiju, ona ga nezaustavljivo mijenja kao pojedinca i kao društvo. Crkva, koja je dio tog istog društva, neizbježno je zahvaćena promjenama koje nosi digitalna era. Promjene je potrebno najprije razumjeti da bi se na njih moglo primjereno odgovoriti. Prema autoru, potrebno je dodatno istražiti sredstva društvenog priopćavanja i jezik koji ona stvaraju kako bi se »digitalnim domorocima« moglo na bolji način približiti tradicionalne vjerske istine. Spadaro primjećuje bliskost teološkog i internetskog pojmovlja, primjerice riječi »spasiti, obratiti, zajednica, dijeljenje, poravnavanje/opravljanje« (engl. *save, converting, community, share, justifying*), susreću se i u informatičkom kao i u teološkom govoru. »Sve su ove riječi poznate i bliske teolozima (...) Nužno ih je iskoristiti ne samo u *izricanju* vjerskih istina već i u *promišljanju* vjere u digitalnom svijetu« (12). Dobro je vidjeti njihove semantičke sličnosti kao i razlike, ali i njihov metaforički govor.

Drugo poglavlje autor započinje primjerom koji svakodnevno susrećemo: mnoštvo mladih koji hodaju ulicama sa slušalicama u ušima i glazbenom podlogom koja je prilagođena samo njima te ih izolira od ostatka svijeta. Ta

činjenica potiče na promišljanje o slušanju. Izazov našeg vremena jest: Kako »digitalnim domorocima« u mnoštvu informacija koje im se na internetu nude o Bogu, vjeri, Crkvi, pružiti kvalitetnu i provjerenu informaciju? Kako u šumi sadržaja pronaći onaj pravi koji izgrađuje pojedinca i usmjerava ga na istinski put? Nužno je da Crkva, putem institucija ili osposobljenih pojedinaca, pruži kvalitetan, vidljiv i dostupan sadržaj kojim će se probiti kroz zaglušujuću ponudu koja se nameće putem internetskih tražilica. Sadržaj koji se stavlja na internet ne bi smio biti jednostavno povijesno ili teološko gomilanje informacija koje su ionako dostupne na mreži, već usmjeren na postavljanje onih pitanja koja će poput Isusovih riječi uzburkati čovjekov duh i usmjeriti ga prema traženju Istine. Prema autoru, Crkva se na internetu treba usredotočiti na ona pitanja na koja nijedna internetska tražilica ne može dati odgovor.

Na početku trećeg poglavlja autor govori o novosti koju donosi *web 2.0*. Nije riječ o novoj verziji interneta već o načinu na koji ga koristimo. Internet je postao mjesto dvosmjerne komunikacije na kojemu se ljudi svakodnevno susreću, okupljaju i razmjenjuju sadržaje. Ovo se posebno vidi na primjeru društvenih mreža koje iz dana u dan imaju sve više korisnika. Autor postavlja pitanje: Ako su društvene mreže mjesto gdje se ljudi okupljaju, tko je onda moj prijatelj na tom mjestu? U digitalnom dobu prijatelj nije nužno osoba koja nam je fizički blizu; zapravo, prijatelj nam može biti netko koga nikada u životu nismo fizički susreli. Ovaj paradoks virtualnog prijateljstva u digitalnom dobu primjenjiv je i na življenje religioznosti na internetu. Očit primjer imamo u *online* igrici *Second life*, gdje igrači putem virtualnih likova posjećuju virtualne crkve, sinagoge i hramove te prisustvuju virtualnim bogoslužjima. Autor naglašava kako u ovakvom okruženju Crkva ne može i ne smije biti samo virtualno prisutna, jer ona nije ograničena na binarni niz kodova koji postoji u svijetu odijeljenom od stvarnog svijeta. Ona je pozvana progovoriti novim jezikom, biti mjestom ostvarivanja stvarnog susreta te svjedočiti i naviještati Evanđelje koje će voditi prema ostvarivanju eklezijalnog zajedništva. Spadaro naglašava da je Crkva u doba društvenih mreža pozvana

»preuzimati one oblike djelovanja koji su najprikladniji za njeno poslanje, shvaćajući pritom Crkvu kao mjesto bitnog društvenog povezivanja gdje ljudi mogu uspostaviti temelj za izgradnju međusobnih odnosa i komunikacije u rascjepkanom društvu« (43).

U četvrtom poglavlju autor se osvrće na *hakere*, njihovu etiku i njihovu ulogu u digitalnom svijetu. Iako termin »hacker« nosi negativne konotacije, autor ističe da se riječ o ljudima čija je životna filozofija više stvaralačka nego rušilačka. Oni posjeduju veliku dozu kreativnosti, stvaralački su usmjereni, no nisu skloni autoritetu. Spadaro donosi primjer Stevena Levya, jednog od prvih hakera, koji je svoj rad usporedio s Božjim stvaranjem svijeta. Uz njega spominje i Juliana Assangea, osnivača internetske stranice WikiLeaks i donedavno najtraženijeg čovjeka na svijetu zbog objavljivanja povjerljivih dokumenata. Obojica su se

sukobila s autoritetima, jer su internet zamišljali kao demokratsko sredstvo, otvorenu bazu podataka (engl. *open source*), mjesto na kojemu neće biti privilegiranih pojedinaca i na kojemu će sve informacije biti javne. Iako oba hakera nastoje internet učiniti boljim i otvorenijim mjestom za sve, ne smije se *a priori* odbaciti i zanemariti odgojnu ulogu autoriteta.

Peto poglavlje knjige bavi se pitanjem liturgije, sakramenata i virtualne prisutnosti. Autor se pita je li moguće u digitalno doba virtualno nazočiti liturgiji i primati sakramente posredstvom nekog medija. Iako razvoj tehnologije omogućava praćenje liturgije preko radija, televizije, interneta, Crkva je uvijek držala da virtualna prisutnost ne može zamijeniti stvarnu, osim kad je riječ o ljudima koji zbog bolesti ne mogu stvarno sudjelovati, pa im virtualna prisutnost postaje produžetak stvarnosti. Unatoč tome što nije moguće virtualno primati sakramente, autor se ponovno vraća na primjer *online* igrice *Second life* gdje igrači putem virtualnih likova sudjeluju u vjerskim obredima. Ova i slične digitalne igre svjedoče o ljudskoj potrebi da prakticiraju, svjedoče i žive vjeru u virtualnom svijetu. Ne bi bilo mudro unaprijed isključiti djelovanje Božje milosti u virtualnom svijetu, već prihvatiti ovu dimenziju čovjekova života kao novo mjesto evangelizacije. Štoviše, Spadaro tvrdi da razlika nije između realnog i virtualnog, već između fizičkog i digitalnog svijeta, a oba svijeta su realna i međusobno se isprepleću. Autor potiče na izgradnju ispravna stava:

»Ne samo braniti bogatstvo liturgije zbog nje same, već shvatiti kako su se težnja za Bogom i novi oblici štovanja pojavili u ovoj novoj dimenziji čovjekova života« (91).

U posljednjem poglavlju autor se osvrće na razmišljanje Pierre Teilharda de Chardina o *noosferi*. Za autora ideja *noosfere* slična je ideji interneta: riječ je o globalnom živčanom sustavu koji nas, prema de Chardinu, sve povezuje u jednu svijest. U tom sustavu ne gubi se identitet pojedinca ispred kolektiva, kako je to predlagao Pierre Lévy, već svaki pojedinac na svoj vlastiti i unikatan način pridonosi izgradnji *noosfere* koja ide prema konačnoj točki Omega. Ova konačna točka u povijesti ljudskog roda ujedno je i njezino izvorište, a to je Isus Krist.

Knjiga Antonia Spadara koju je na engleski prevela britanska stručnjakinja za odnos medija i religije Maria Way sustavno teološki obrađuje aktualna pitanja koja izaziva nova digitalna era kao što su: virtualna prisutnost, društvene mreže, teološki govor u digitalnom dobu, evangelizacija na internetu. Autor poziva kršćane na aktivno uključivanje u novu kulturu kako bi iskoristili potencijal novoga areopaga koji se otvara razvojem digitalnih medija. Digitalne tehnologije i internet ne smiju se promatrati samo kao puka sredstva kojima ćemo evangelizirati, nego je nužno uključiti se u evangelizaciju samih sredstava. Hrvatskoj čitateljskoj publici mogao bi nadasve biti koristan autorov izrazito

pozitivan i proaktivan pristup novim medijima i ulazak u teološki dijalog s digitalnim svijetom.

Ipak, treba napomenuti da se na trenutke autorov entuzijastički pristup novim medijima čini odveć optimističnim pa valja istaknuti da se ne smiju zanemariti opasnosti i ograničenja novoga digitalnog govora. Spadaro je knjiga, međutim, kao i drugi njegovi radovi iz ovog područja, zacijelo pionirska te utire putove dijaloga teologije i nove digitalne kulture.